

dragoljub pavlov

muvlje oko

Zlatne kose njene guste kao šume
odvode me daleko među gore
gde je nedeljom na izletu gubljena
maramica

jedina uspomena na vreme
tamo gde ševe podmeću svitlu pred
samo podne

kao mrežu
a šume kao da su moja daleka rodbina
oko je moje rasejano na sitne oči
kao na sitne dane
i lako se izmešaju osipajući prste na igru
kao nekad

kada sam mislio da je zavičaj zavijen čaj
u koreji u koreji riba igra
nekoliko riba ne stoje u
u koreji se vodi rat
ko se vura iza makartura
ali vratimo se na slučaj na izletu
izgubljene maramice

na izletu je izgubljena maramica
na samom izbačaju na izmaku leta
na samom izdisaju letnjeg sjaja na
izletu leta
još dok proleće u letu
proleće kroz leto
uzeo sam malo mrva suvog čaja i
zavio ga

i zaista kao da su šume
moj zavičaj
gde je izgubljena maramica
kao i kako je izgubljena i zašto
koja je jedina uspomena
na vreme

●
Kada su me u moju rođenu mladost
između dva zelena rata sproveli
obreh se u danima što u vreme ne
spadaju
u zagušljivim godinama prepunim
baruta i lipe
u kojima sam neumorno mislio noseći
otvorene oči
proneli ga govorilo se o meni u hodniku
moga uha

neko je u Harkovu
neko je ili iz goluba u letu posmatrao
toranj
nepoznatim sam gledao poznate slike
sa likom gradova ili zore iznad šume
i strane ulice stolice ljude naročito žene
gledah kao da mi ih vraćaju davno
izgubljene

TRAČANI

snegovi snene uvele pene
lagani vetar vizir meduze
nad dojkom miris umesto bluze
odavno tihe zelene gore
šubarom risa granu ko zore
triton paviti vraćam se kući
tračani hropac što se prući
vajkada behu u hladu sene

VETAR SA MORA VETAR SA KOPNA

Opijen savršenstvom kao toplim
morskim vetrovima

a more
da li bi primilo moju naklonost
da li bi pristalo da me se oslobodi
jednom prilikom
kada bih izlazio iz njega

●
sedeli smo
satima
čutke
nepomični
i posmatrali
kako prolaze
godišnja doba

●
Onoga dana kada su me kroz staklena
vrata u vrt zeleni sproveli
skoro ne znah da sam živ ni ko sam
i da sam još jutro dok postoje
određen da lutam među drugim
obilazeći ih li sam ne znajući zašto
i da mogu između sebe da lutam
često se napuštajući u gomili stvari
da ostanem nedovršen
kao
voleo sam drugove što su voleli devojke
iste koje i ja
o pa nekad morah da napuštam gore
da putujem na daleka mora
kad se vrćah al drugovi zarasli u travu
pa se pozdravljamo skoro podrugljivo

ZUJANJE

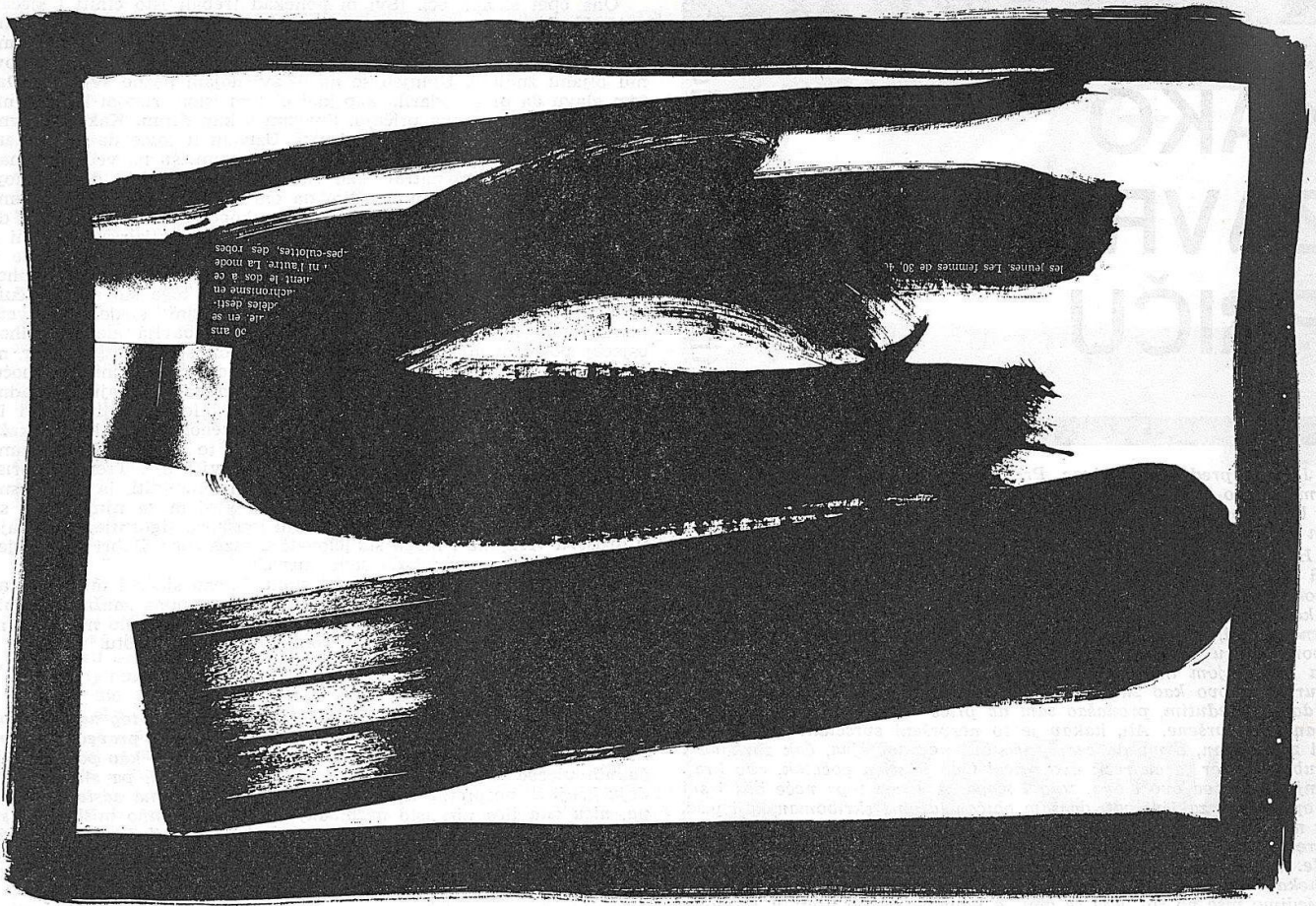
tumarajući okolo po lišću
oko mi je bilo obasjano iznutra i spolja
svetlost što je zujala u krošnji
osećah kako mi lebdi oko kose
i kako da se nalazim dvaput na jednom
mestu

moje zajapureno oko
obasjano iznutra i spolja

MANEVRI

dok sunce na jednom sektoru
razbija skupljenu vojsku lišća
probijajući se snopovima prepodnevnih
strela

kroz zastore zelene
ono se ponovo na drugom mestu skuplja
bez mrtvih prestrojavanja
zelenilom kamuflira
i tako teku manevri
kao neprekidni svatovi

SMRT ŽIGE BRESTOVA

vojnici što u čamcu mač je izgubio
na višnji lebdi pogodeni košticom
oko mu blede potoku se vraća
i kotrlja
pred žut ljutić staje uplašeno
zenu širi
uzdiže se klizi iznad suvih reka
okreće se lebdi i još jednom gine
ovog puta samo
zrakom sunca pogodeno
rasprsnu se
dok gleda u ćilim šume zadivljeno
umesto da pažljivo posmatra
izviđa

SEĆANJE

sećam se kako sam nekada znao
sedajući pred kesten da slikam
oko mi je bilo razmetljivo i čisto
među žumancima izgnječeni boja
trepavice kao četkice
ali se ne mogu više setiti
boje glasa
u mojim mislima

Jednom se budim neočekivano rano
i razmišljam koji li je to
grad
fako ran
dugo mislim o devojkama

koje još nisam video ali videću ih
[verovatno
posle o onima koje jesam
a sa njima dolaze gradići u jeseni
jer su ljubavi tada velike i pro hladne
a ljubavnici opadaju jedni sa drugih
kao lišće

ČEČILIJA

Vrlo jednom davno lane
ja naslikah kuću jednu
skromnožutu neuglednu
a nazvah je još preklane
bagremlje kraj barutane
I akvarel ovaj stari
u sebi kao da krije
lik presvete čečilije
i sve njene ženske čari
da ne kažem one stvari
Ja je sretah pored puta
koji vodi na pecanje
pa i sada kroz sećanje
kad mi noga tu zaluta
ona stoji pokraj puta
Barutana kraj bagrema
herbarijum moje duše
u kojem se venci suše
bi u fišek zavijena
i nekuda odnesena
Da se u njoj brižno čuva
sitno seme od šeboja
kao barut davnog boja
eksplozija' cvetna gluva
nad šebojevinom duva

zvjerajući prema ljepoticama raspuštenih kosa, s onim malim krpicama na tijelu, koje sjede ili napol leže i sklopljenih očiju podaju se suncu, naizgled odsutne i usamljene.

Nadoše još nenapučenom čistinu, skinuše se, legoše u travu i zapališe cigarete.

— Imamo dobar dan — reče Zdravko.

— Ha, ljeto je, samo mi se čini da smo prokleta usamljeni.

Zdravko svrnu lice prema Pjegavom, iznenađen i zatečen, kao kad čovjek skriva u šaci tuđu stvar, pa mu odjednom netko kaže da sve zna, a čovjek pomisli da taj možda zna i za tu stvar oko koje se znaji dan.

— Idem u vodu — reče.

Pjegavi je gledao za njim kako odmiče prema vodi, obrubljenoj uskom prugom pijeska, kako malo oklijeva časak i već se vidi samo njegova mokra kosa iznad vode i odmjereni zamasi ruku.

— Nikad se nismo dovoljno približili — mislio je Pjegavi — nedostaje mu ona prava postojanost u čekanju i strpljenju. Tko je od nas dvojice u pravu? On, koji... Ma ne! Usporedbe ne pomažu. Čak i nije pitanje u tome da li je netko u pravu, već možda u tome tko je manje nesretan? Glupost! Ležat ću ovdje, crnjeti i ne misliti ništa.

Dvije grupice mladića i djevojaka prostiru oko njega debele velike ručnike, raskapaju zamotuljke, skidaju se. Oko podneva čitava je čistina zaposjednuta. Njih dvojica gotovo i nisu razgovarali. Pjegavi se pokušavao zabaviti promatranjem onih što su uokolo čitali novine i krimice, čavrljali međusobno, spavali s glavom u krilu onih koje su tog časa najviše voljeli, jeli voće, igrali se s golom bezazlenom djecom i činili hiljade drugih stvari koje čine ljudi u prilikama kad ne treba razmišljati, samo se opustiti, opustiti... Zdravko je zaspao u hladu. Silazeći k zapadu, Sunce ga je prevarilo i potajno osvojilo, dio po dio, i Pjegavi je opazio kako mu se oko dlačica na trbuhu skupljaju zrnca znoja, a koža po čitavu tijelu postaje mrkocrvena.

„Kako glupavo trati vrijeme“, mislio je Pjegavi, „spava u vrijeme kad se rade druge stvari, sanja veliku žed, a ne može se prenuti iz ljenosti koja je ovladala njime čim je uspio zametnuti u neki pasivni dio mozga svoje sitne brige: oko žena kojih se ne može riješiti, oko svjetlosivog odijela i prugaste kravate, za koje nema novaca, a morao bi kupiti, jer gubi neke pozicije među onim šušicama koje preko ljeta sjede u vrtnim restauracijama u Opatiji ili se vozikaju s momcima iz boljih obitelji dva puta tjedno do Bleda i nazad, a ostalo doba godine sjede na fakultetima, duboko razmišljaju o novim frizurama, čipkastom rublju i Beatlesima, listaju modne listove, u kojima je sve tako sjajno i na visokoj nozi, sanjajući svoje moguće velike trenutke, kada će ih vitki nonšalantni momci, koji sve znaju i još više imaju, odvesti u Palace ili u Villu Rebar, gdje će mnogo pušiti, piti pića koja su u modi i imati tužna lica. Ja mu možda i zavidim, jer sjedim u sobi i čitam prave knjige, koje bi možda trebalo čitati u starosti, kada čovjek sve prođe i dosta toga prevale preko pleća. Možda sam uistinu dosta pametan, ali ima i drugih prednosti koje se ne uče u sobama, barem ne u vlastitim. Djevojčica koja, sasvim blizu meni, leži potrbuške s tranzistorom na ušnoj školjčici i maše potkoljenicama gore-dolje, eto, tu je, htio sam joj reći lijepu riječ o tome kako joj tijelo još zrije i tako je čvrsto i nespitano u kupaćem kostimu starije sestre, kakvo ima oči plahe kao u košute, kao u jedne filmske glumice čije je tijelo kao u mršave bolničanke koja radi od šest do šest i hrani se u restoranu. A nisam ništa rekao. Dražio sam joj suhom travkom kožu tamo gdje se prebiba koljeno, gdje je nježno i meko mjesto između dvije tetive, a za koju godinu bit će isarano plavkastim žilicama i mikome neće doći želja da je baš tu poljubi, kao što je meni došla. Smiješila se, i to je bilo sve. Koji je vrag izmislio te tranzistore! I zar su ti ljudi došli na rijeku da sjede u travi, otvaraju konzerve i pljučkaju? Kome se oni pokazuju, kakva je to stupidna prezentacija stvarčica koje se kupuju u staretinarnicama ili ih šalju rodaci iz drugog svijeta, gdje teče med i mlijeko, samo ako se čovjek pretvori u mali besprijekorni stroj? Dovraga, postajem nervozan kao teta Anika koju je ulovio klimakterij! I ništa, zapravo, zajedničkog s tim ljudima, premda postoje neke nevolje koje su nam zajedničke i trebali bismo o tome popričati. Ništa zato što sam ja suh kao suhi bakalar, a onaj tamo debeo kao panj. Nešto drugo nas razdvaja i netko mora da je kriv za to, ali tko? Šta da i pronađu tog krivca, da ga razapnu na točak, da ga svezu konjima za repove, da ga nabiju na kolac, da ga skuhaju, da učine i nešto još gore, što historija ne pozna, šta bi to promijenilo među nama, koji se zaobilazimo proračunato kao hladne zvijezde i riječi nam služe, ne za razumijevanje, već kao upozorenja da bismo mogli na vrijeme umaći jedan od drugoga.“

Sunce je još niže sišlo i netko je rekao da će sutra padati kiša, jer zapad postaje krvav. Zdravko i Pjegavi išli su u povratku istim putem, uskom trakom pijeska, pa, kroz guštik, na cestu.

— Dovraga, ista vrućina kao i ranije — reče Zdravko — bolje je sjesti u kadu, otvoriti tuš i vikati: Ljetna kiša! Živjela ljetna kiša!

Pjegavi nije reagirao. Kad je autobus prelazio most, on vidje u maloj mrtvaji, među rijetkim vrbama, čovjeka, sama samcata, sa štapom za pećanje u ruci.

— Čovjek — reče Pjegavi poluglasno.

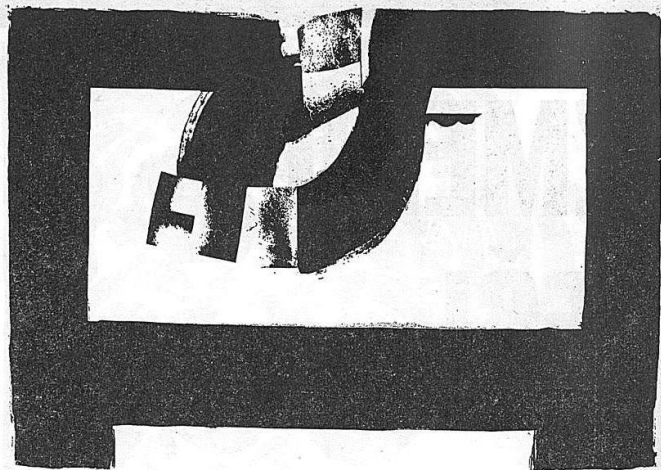
— Šta kažeš — oglaš se Zdravko.

— Kažem: kakva gužva.

— Ma jezivo! Čovjeku ta prokleta stiska pokvari čitav lijepo provedeni dan.

★

Ovo je nesvršetak druge priče. Ima ih još, ali ja znam da mi najblagonakloniji čitalac nema više vremena.

vićazoslav hronjec

4 pesme

Moraćeš jednog dana da kreneš od jedne čvrste uverenosti, koja graniči sa samouverenošću ili cinizmom. Ali, pre toga, moraćeš da izmisliš čitav jedan ritual, u kome će se, u pravilnim razmacima vremena, ponavljati neki pokreti i figure koji, doduše, ne moraju imati svoj vidljivi smisao, ali koji će u sebi zgrušati čitavo misaono iskustvo tvoje epohe. Ako to postigneš, bićeš oslobođen čak i sebe samog. Bićeš fikcija. Ideja. Sušta razasutost.

Osetio si pomanjkanje ideala, ali to još nije razlog za pepeo. Niko nije ovlašćen da sumnja u remećenje kosmičke zakonitosti samo zbog toga što neko umire u ime slobode, ili čak u ime ideala. Za to treba uvek glasati za najbliži trenutak lepote, koga obično nisi svestan sve dok ne bude prah. Divno buncanje u nekoj sobi br. 311 i luda obuzetost tuđim licem, tuđim telom: eto ti trenutak čiste prozračnosti. Ne interesuje me rađanje vatre. Interesuje me vatra.

Osećam da više ništa ne postaji osim onog prljavog sivila na obali. Ali ako pokušate da pred njim skinete svih sedam velova sa svoga lica, naći ćete, posle svega, jedan predeo, pun žudnje i spokojstva, omeden beličastom maglinom. U niši, kraj sporednih vrata, koja gledaju na istok, postoji jedna razderotina sa mnogo smolastih tačkica koje podsećaju na jato vrana iznad površine ustalasalog žita. Ali ako bolje pogledate, odnosno ako se malo izmaknete, ali tek pošto ste svečnjak s dve skoro dogorele cveće stavili na mramorni stalak, na kome je pre jednog stoleća počivalo poprje nekog mecene, primetićete da se jato vrana vraća u prvobitni, početni oblik skice, kada je ideja o fresci postojala tek u suludoj glavi nekog srednjovekovnog majstora. Biće vam sasvim svejedno da li je sve to završeno, ili da se lek trepetom krila može završiti. Važan je ukus epohe. San na putu prema jedinoj i neponovljivoj ekstazi.

Pokušavao sam da umrem u trenutku nadahnuća: obala je puna školjki, a ono malo peska, koji mi se vrzma po glavi, to, u svakom slučaju, neće zaustaviti tvoju ruku u plemenitom grču, dostojnom poštovanja. Postoji uvek jedno popodne, puno sa-moće i nemerljive tišine; ljudi prolaze ulicom, čudno me gledaju, ali sve to, ta sušta razasutost trenutka, ne može da me obuzme u prvom dahu. Pokušavao sam da shvatim: cveće i ono malo trave između kamenova u parku, dok sam nosio Pikasa u srcu, a Mikelandela u glavi. Da li je moguća još jedna ljubav, u ime istorijske snohvatice?

RODOLJUBIVA PESMA

Prva sruna Orfeju za liru
Zvonak glas za veliku istinu
(Pustite ih jer hoće u miru)
Da poginu za tu otadžbinu
Prva sruna Orfeju za liru

Velika je noć u kojoj se pati
Usne koje tako divno ljube
Otađzbina se može i izdati
(I otađzbina zna da izda ljude)
Velika je noć u kojoj se pati

Rane za nju ne znaju da bole
Čovek štaka prosi na ulici
Otađzbini uvek ljudi vole
(Pojedini — njeni ljubavnici)
Rane za nju ne znaju da bole

Prvo ostrvo posle brodoloma
U njoj cveće ima svoja prava
Oluje trnu posle belog groma
(Otađzbina — cvrčaka i mrava)
Pusto ostrvo posle brodoloma

Rodno polje žutih suncokreta
Radnik spava u vlažnom burdelju
Studentska soba sa četiri strane sveta
(Za otađzbina danas pada u fotelju)
Rodno polje žutih suncokreta

Reka puna devojačkog smeha
Sloboda se priča kao bajka
Otađzbina — tako dobra majka
(Ona ume biti i maćeha)
Reka puna devojačkog smeha

ZEMLJA

U lastinom gnezdu jaje kukavice
Okruglina zemlje stvara nam porugu
Simbol okrutnosti Simbol nemilice
Dok idemo napred idemo po krugu

Drugi kraj joj mračan ako prvi svetli
Sunce toplo teši ali iz daleka
Zemlja kruži kosmosom na melli
Robijaška kugla na nozi čoveka

PESME O SLOBODI

Pesme o slobodi?
Šarlatanske ode!
Pesma nikako da pogodi
Pravi lik slobode!

I san o slobodi progoni i muči.
Kad padaju zvezde najviše je vole.
Demokratija nas uči:
Ne pevajte o slobodi bez dozvole!

HAMLET

Ako se ovakav ja
Ne slažem sa ovakvim svetom

Da li menjati
Ovakav svet

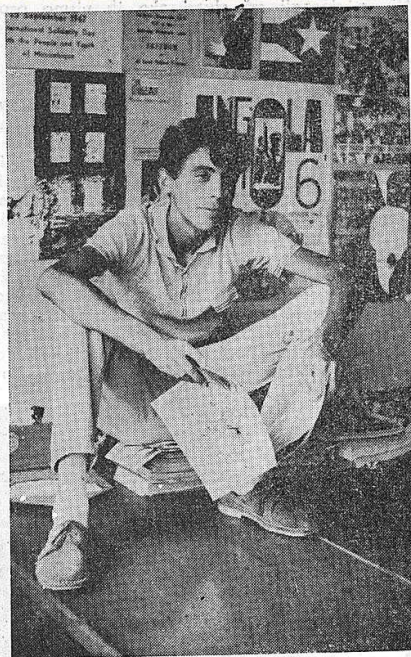
Da li menjati
Ovakvog sebe

POMOĆU UNUTRAŠNJIH MONOLOGA

Zaplute mi usta, a ja ih otplutim!
Ništa da očitim. Kad imam razloga
Hrabro se i jasno ljutim
Pomoću unutrašnjih monologa!

Ako za nepravdu nekom čujem
Nekog čovekolikog boga.
Odmah, ispravno, protestujem
Pomoću unutrašnjih monologa!

Kada u meni sve isključa kivno.
Kada mi smeta kult i dogma.
Ja sve iskritikujem konstruktivno
Pomoću unutrašnjih monologa!

milovan vitezović

slobodnije

O

slobodi

OTUĐENJE

Dugo se spoićemo, a na dobrom putu.
Ljudi se vremenom gube iz vida.
Birokrata demokratski podigao knutu.
Put je otputovao bez putnika!

AKCIONI PROGRAM

Svetlo dana iznad svesta mraka
Iznad svesta da nam vid uzleti
U glave samo zvezde — bube

Na početku kraj nadživeti
Na čelo petokraka
Postaviti ljude

PESMA NAS ISTO PEVA

U nama dosledan revolucije trag
Ko se umori u fotelju će sesti
Ne ići napred a gledati natrag
Možemo se na nešto saplesti
U nama dosledan revolucije trag

Pesma nas isto peva
Smeh nas želi isto veseliti
Imaju li pravo zasluge očeva
Tako okrutno i nas izdeliti
Pesma nas isto peva

SMRT IDE OD ZVEZDE DO ZVEZDE

Misao koju ne izgovoriš
Kao da se nisi ni pomislilo
Tek si poražen ako se ne boriš
Sam pred sebe najteže je stati
Smrt ide od zvezde do zvezde

Najpre ćeš se zaboraviti
Misao koju izgovoriš
Nemi govoriti dok čute
Govoriti tuđe reči
Jesti tuđi hleb

Cvet pre procvetaja
Nije cvet
Jutra se sefimo kada sunce zađe
Uspuť se zvezde gase
Za lepšu budućnost mi smo stara prošlost

2.
Velika je prošlost
Cvet kad procvetaja
Prozor je otvoren širom do zida
Puške su u nas uperile vojnike
Rane su veći cvetovi

Ko se okrene ne može ići napred
Ići pravo a ne znati kuda
Sa ove se strane penjaš
Sa druge ćeš silaziti
Ko se ne kreće uvek je na pogrešnom putu

Misao koju ne izgovoriš
Najpre ćeš se zaboraviti
Cvet pre procvetaja
Velika je prošlost
Ko se okrene ne može ići napred

STUDENTSKA SOBA 554/II

Nebeski svod je njena tavanica
Ona je otvorena na sve strane
Njeni zidovi ne postoje
Vrata se otvaraju uz nežnu škripu
Na prozoru saksija sa cvetom
(Cvetu nekad dogori do latica)
Kolega sa tehlike pred spavanje čita Marksa
Marks mu u san zaviruje
Ispite smo spremali na balkonu
Sa balkona smo još pljuvali na zemlju
I dobacivali devojčkama
Tri kreveta i tri ilegalca
Dok mi spavamo kreveti su budni
Dok mi spavamo soba nam ulazi u pluća
Soba nas rano budi
Da po gradu raznesemo jutro u flašama za mleko
Doručak preskačemo
Živimo od ručka do večere
Jedan nam vrabac gladan
Često skakuće po balkonu
Soba priznaje svoju slabost prema nama

VAMA

Lažnoj svetlosti vaše oči služe.
Usijani život ne sme da vas peče.
U životu svi ste ko u veče
Leptiri što oko sijalica kruže.

O KUKAVICAMA

Kuka i visoko dok krilima nebi
Munja svetli svojoj nepogodi

Oslobodioci su samo sebi
Punu slobodu izborili
I kukavica peva o slobodi
Ne lepo da bi je u kavez zatvorili

+ +
+

Prvi za slobodu ginu iz daleka
Ordenje ne čini slobodnog čoveka
Gore je grmelo dole kiša pala

Neko se ni boreći nije oslobodio

Sloboda nekom na dva čarna oka
Da li bi borba kraće potrajala
Da je svak vodio
Po dva svedoka

Ako je hrišćanstvo tokom svoje istorije doživelo temeljitiju kritiku nego što je Ničeova (Holbah, Fojerbah, Marks i dr.), ono sigurno nije doživelo žustriju i borbeniju. Ima neke neodoljive čari u njegovoj „objavi rata“ hrišćanstvu, naročito u načinu na koji je on tu borbu vodio, argumentaciji koju je pritom upotrebljavao. „Ja smatram hrišćanstvo najfatalnijom i najzavodničijom lažju koje je ikada do sada bilo, onom velikom besvetom lažju: ja izvlačim izdanak i ogranke njegovog ideala iz svih mogućih maska, ja odbijam svaki kompromis i lažan odnos prema njemu — ja nagonim na rat s njim“. („Volja za moć“, 200.)

Ali, nije bilo dovoljno imenovati hrišćanstvo „najfatalnijom i najzavodničijom lažju“, kao što u „Zaratuštri“ nije bilo dovoljno utvrditi da je „bog umro“. Bilo je neophodno istaći stanovište sa koga se vrši kritika. Najkraće rečeno, ono je glasilo: život. Nesputan, smeo, instinktivan, snažan, dionizijski.

U „Sumraku idola“: „Konac je života onde gde opočinje „carstvo božje“.

U „Volji za moć“: „Hrišćanstvo su do sada napadali uvek pogrešno i više nego bojažljivo. Sve dok se hrišćanski moral ne smatra kao smrtni zločin protiv života, njegovim braniocima lako je da ga brane“. (251.)

U „Zaratuštri“: „Preklinjem vas, braćo moja, ostajte verni zemlji, i ne verujte onima koji vam govore o nadzemaljskim nadama! Prezritelji su to života koji izumiru i koji su i sami otrovani, i njih je zemlja sita: neka njih, srećan im put!“ („O nadčovku i poslednjem čoveku“)

Iza svake ove misli stoji jedna reč — „jer“, reč koja uvek u sebi krije neki razlog. Jer, kako Niče kaže, „vrednost života se ne može proceniti“.

Pomenuta neodoljiva čar Ničeove anti-hrišćanske nastojanja razotkriva nam se tiho (ali nedvosmisleno) u trenutku kada piše: „Hrišćanstvu ne bi trebalo nikada oporostiti što je upropastilo ljude kao što je bio Paskal“.

Iz ove rečenice ne zrači samo čar. U njoj se krije ona potajna veza između velikih mislilaca, nasuprot vremenu koje ih razdvaja. Ona ih čini bliskim, iako na prvi pogled tako udaljenim. Ali, ovo je već tema za sebe.

10.

„Ja sam prvi imoralist“ napisao je negde Niče. Šta mu je omogućilo da napiše ovo i u čemu je smisao te tvrdnje?

Problem morala i moraliteta, naime njihova kritika, predstavlja bitnu komponentu Ničeove filozofije. Budući da mu je stalo do afirmacije neposrednog života, ovog tu, empirijskog, ovozemaljskog, a kako se svaki moral, sa svojom „treba da“, (čemu se Niče narugao: „Čovek kakav treba da je: to nam zvuči isto tako neukusno kao: „drvo kakvo treba da je“), svojim postularanjem hijerarhijske norme, koje se nalaze izvan (ili iznad) čoveka (dodajmo: svaki je moral u biti transcendentan), tome suprotstavlja — očigledno da je bila nužna kritika, odn. prevladavanje morala. Razume se, Niče je do kraja povukao konsekvence svoga shvatanja: „Ovo je antinomija: Ukoliko verujemo u moral, mi osuđujemo život“. („Volja za moć“, 6.) Ili: „Moral se mora uništiti da bi se oslobodio život“ (Isto, 343.)

No pažljivim posmatranjem lako će se uvideti da je Niče, kritikujući moral, i sam ostao na stanovištu moraliteta, jer je preduzeo kritiku u ime jedne vrhovne vrednosti — života — dakle upravo sa pozicija morala koji uvek pretpostavlja neku vrednost kao najvišu.

Međutim, ta Ničeova težnja da se prevlada moral ima trajni značaj. Ona se pridružuje onim naporima koji žele da sve one vrednosti, kojima je čovek vekovima nastajivao sferu transcendentije, svuku u dimenziju imanentnog, vrate ih s neba na zemlju i učine identičnim ideal i stvarnost.

Da li je to uopšte moguće — o tome ovde ne možemo raspravljati.

11.

Trebalo bi sada progovoriti nešto o Ničeovoj ontologiji, o većinom povratku svih stvari. No, za tako nešto, to treba priznati, teško je smoci snagu. Ja nisam uspeo da je nađem. Tim pre, što „večno vraćanje istog“ izmiče bilo kakvoj interpretaciji. Uostalom, ona je i nepotrebnost. Držeći se upozorenja L. Vitgenštajna — „O čemu se ne može govoriti, o tome se mora ćutati“ — pustimo samog Ničea i simfoniju njegovih misli. S napomenom: čitati u zanosu, polako, nekoliko puta:

„A znate li vi šta je meni „svet“? Da li da vam ga pokažem u svome ogledalu? Ovaj svet je jedna ogromna energija, bez početka, bez kraja, kao bronza čvrsta količina energije, koja ne biva ni manja ni veća, koja se ne troši, nego se samo menja kao celina nepromenljivo velika, gazdinstvo bez izdataka i gubitaka, ali isto tako i bez prištaja, bez prihoda, okruženo „ničim“ kao svojom granicom; ovaj svet nije nešto što nestaje ili što se rasipa, niti nešto beskonačno rasprostrto, nego se kao određena energija nalazi u određenom prostoru, i to ne u kakvom prostoru koji bi negde bio „prazan“, nego svuda kao energija, kao igra sila i talasâ sila, u isti mah jedno i mnogo, energija koja se ovde gomila, onde se smanjuje, okean silâ koje u sebi besne i hude, menjajući se većito, i vraćajući se većito kroz bezbroj godina vraćanja, s plimom i osekom svojih oblika, stvarajući najsloženije od najprostijega, a od najmirnijega, najkrućega, najhladnijega stvarajući najplamenije, najdivljije, sebi samom najprotivrečnije, da se opet onda vrati sa složenosti u prsto, iz igre protivrečnosti u uživanje u skladu, afirmišući se u ovoj homogenosti svojih puteva i godina, blagosiljajući sebe sama kao ono što se većito mora vraćati, kao postojanje koje ne zna za zasićenost, za gađenje, za zamor — ovaj moj dionizijski svet većitog samostvaranja, većitog samorazaranja, ovaj tajanstveni svet dvostruke požude, ovaj moj svet „iznad dobra i zla“, bez cilja, sem ako u sreći kruga ne leži cilj, bez volje, sem ako prsten nema dobru volju prema samom sebi — hoćete li ime za ovaj svet? Rešenje svih zagonetaka? Svetlost i za vas koji ste najskrivljeniji, najjači, najneustrašiviji, najtamniji? — Ovaj svet je volja za moć — i ništa drugo! I vi sami ste ta volja za moć — i ništa drugo!“ („Volja za moć“ 1067.)

12.

Mudraci drevne Helade — PHILOSOPHAI — došli su do uverenja da je za saznanje sveta i čoveka u njemu često potrebno naročito stanje ekstaze, povišena snaga duhovnih moći; do uverenja da je saznanje u bliskoj vezi sa patnjom, da, zapravo, mudrost izvire iz patnje — TO PATHEI MATHOS. U potonjoj istoriji ljudske misli najizrazitiji i najupečatljiviji primer (i potvrda) ovog shvatanja starih bio je Fridrih Niče, „opijeni migreničar iz Sils Marije“ i „jedan od najneustrašivijih heroja u carstvu misli uopšte“, kako ga je jednom nazvao Tomas Man.

Sâm Niče, u knjizi „Ecce homo“, potresnoj autobiografiji svog misaonog puta, piše: „Svaki dobitak, svaki korak napred u saznanju proizlazi iz hrabrosti, iz tvrdoće prema sebi, iz čistoće prema sebi“.

Mi ćemo ovde zastati, ostavljajući čitaocu da se prepusti brzim vodama ove ponornice što se zove — Fridrih Niče.

* Ovaj tekst je rezultat intimnog doživljavanja Ničea i njegove filozofije. Namera njegovog autora nije bila u tome da pruži celovit esej o Niču, nego da sa ovih nekoliko fragmenata još jednom skrene pažnju na veliko i bogato delo ovog izuzetnog mislioca i, eventualno, pridobije za njega još nekog poklonika. Ispunjenje funkcije ovog teksta predstavljalo bi za njegovog autora ostvarenje cilja koji je, pišući ga, sebi postavio.

risto đ. jačev

3 PESME

SAMOVILSKO ORO

Oro oro oro
andeli
radujmo se
međ ogromnim rebrima noći
sa okom
vinske čaše
krc
pucaju lubenice
kraj jankove vodenice

U biseru trave
nije nam pisano
da vezemo oro
zemnim čelištima
andeli mog ora
žarne meduze mora
ne slede napev smrti
kosturi našeg sela
kao dim se veselo diže u nebo
oro oro oro

Razasute duše u oblacima
kao ranjene ptice u šumama
U gorama gore kandila leta

Daleko od zemlje
izvija se miris cveta
i vapaj belookih duša
Na periferiji sela mi decu
kao mrtve ptice u zidinama
oro proročito igra u pepelu
freperi modra biljka u jezeru
leluja ptica nad kamenim svetlom
i topof mrtvih ko cvet bez krune

2.

Na šta da mislim u rezbarenoj noći
pepelom i ognjem — kostima i crnim
glavnjama

grom poput noćne žene
naokolo rebra ludo razigrana
i ja momče pod poleglim ovsem
lelečem: oro oro oro
sa okom
vinskom čašom
dok
zvone zvone lubenice
kod srušene vodenice.

BISERNO

Kao cvet maslačka doleće
beli struk sunca
i tvoja senka s reke
Ptica ni bela ni tamna
zaluta ko svetiljka na vetru
I ne videvi da te pesma vara
sefih se tvojih koraka
poput lakog disanja zemlje
i pitah zvezde o tvom povratku

A silazila si u modru vodu
dugo se smešeci algama
i dok su hiljade smrti pevale
fi si mamila zagovorkama sunce
i silazila u dečija grobišta
da se poigraš mojom dušom.

ANĐEO SA DETETOM

po Meštoviću

Duvaju vetri. Mi smo žizak
u konjskom oku. Anđeo
i dete hode pešice.
O, hrastici, daleko robuje moj otac.

Tri sindžira minuše — plačem
za defetom i anđelom
beznadno što lutaju širokim šumama.
O, bože, da li će stići?
Prevod sa makedonskog: Petar
Milovan Vitezović i Pero Zubac

1. Zvuk blistave sekire zvuk
I spektar se u procepu otvara
Ali mi opef vidimo jedan list kako pada
2. Na dnu tamnog kovčega niče raskošan cvet
Iznad otvorenog groba zvezdana prašina [vijuga]
3. Lepa ruka prosipa prozračnu vodu
Ravnodušna u tišini nastavlja put
I pogled ne ostaje blizu vode
u kojoj se svetlost ugasila
Lepa ruka svetlost ugasila
4. Bolesnik diše vodu
Sa strahom puštena suza u prozoru
5. Padom niz lestvice rascvetava se ruža
Koja će se prodati za buket
Rasuti svoje kvadratne latice
kao sluškinja doba i predela
6. I dok zrikavac zrije čudesne misli za potiljkom
Jutarnja ptica zapeva u dnu jednog zida
[napuštenog u polju]
7. Preplanula čela
kao vedrica vode u senovitoj sobi
Zrači sva podneblja kojima je prošla,
ne kojima vi prolazite
8. U polju raste jedan struk žita
Sasvim je sigurno
U polju
u kome još toliki drugi zriju svoju radost
9. A sutradan mi smo tu zatekli veliku vodu
iz koje su se dizali drevni kumulusi gonjeni [vetrom]
10. Voda nas zapljusnula
ili se mi ogledala u njoj?
Sretnog li poroda
što misli svoju istoriju

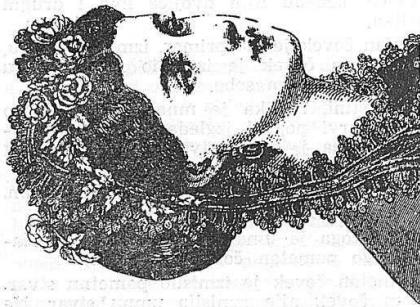
POGLED IZ BALONA U RAVNICU

Vazduh je stao
I putem se niko ne kreće
Što počinje
Tek od umornih nogu
U nesnosnom danu
Pod svetlom
Veliki balon uzleće
Zemlju tamna senka lizne
Vrućinom
Plaveći daljine
Iz tornja izbija sve sporije
Sve šire
Onda stane ko srce
Ali zvuk ne zamre
Teško zvono
Lebdi iznad blistave praznine
Tek ivicu neba stabla uznemire
Gde neki skitnica
Rukom žedno hvata
Utopljene ptice
Kada u bistroj vodi se izmire.

SLOBODAN TIŠMA

pogled iz balona u ravniciu

ZID I OD NJEGA NADALJE

Zidina neka u kiši
Svojom drugom stranom
Odsutna
Jedan je čovek pod njom
Izložen broju
I izvesnosti hladnog prostora
Odatle počinje put
I dalje
Na dan hoda
Nigde ni senke od ptice
Ni lista od drveta.

Jedan prozor
Otvara se
U tami sobe
Nikoga nema
Iako bez daha
Svetli je čas podneva
Šetalica u trenu ključne
Sve se rasplete
Dve ptice
Zatočene u vedrini
Na krov više nikad ne slete
Dok bistri kristal
Lomi se
Sa česme bledog kamena
Talas mračni
Čovek je
Što u dnu zida peva
Kad uđem u hlad kuće
A senka se moja izgubi
S praga
U vatri podneva.

4 MEDALJONA

I
Draga prijateljice
Kao da te sada vidim
u senci tog hrasta
tamna je kosa tvoja
obest oka skrila
korom kad si takla
prste svoje
tog crnog stabla
jasna je slika bila
ko neki umrli dan.

II
Na severu zemlje
jedna je crkva
zavijena snom izmaglice
a uz sam rub pročelja
sahranjena je jedna frau
sa njenih dvanaestoro dece.

III
Bacivši cvet
na prag si stala
Sad istovetna se sećanjem
I vera u ono što nadživeće te
taj put koji me iz ravnice nosi
Lomi se kao obrisi tvoga dugog lica.

IV
Svakim predelom
dominira jedan cvet u boji
Eto ja sam seo
pod crni tulipan
A u susednom kraju
tvoje poprsje od belog lipovog drveta.

Umetnost nema za svrhu ostvarenja nekog pojedinačnog cilja, nekog parcijalnog rešenja smisla celine. Ona uvek integralno istupa prema svetu kakav jeste, obuhvatajući ga u njegovom totalitetu. Sa ulaskom u svet umetnost unosi u njega svoj sadržaj i kriterij, svoju osobenost i intuiciju i vraća nam ga onakvog kakav želimo. Mislimo umetnički o svetu znači stvarati svet, znači neprestano prevazilaziti njegovu datost, znači, konačno, dijalektičku datost sveta kao takvog. Jer, u i kroz lepotu umetnost seže ka najtajnovitijim prostranstvima sveta koji pripada nekom drugom poretku stvari i izmiče objektivnim naučnim metodama. Upravo na tome se zasniva svaka moguća umetnička aktivnost, svako moguće ispoljavanje umetničkog ostvarenja kao bitne nadopune ili suštinske izmene onoga što jeste.

Umetnost ulazi u svet bića i unosi pometnju u našu naviknutost i težnju za prirodnim poretkom stvari. Odnos umetnosti i stvaralački odnos: tek kroz umetničku delatnost čovek poznaje svet; inače, on bi većito ostajao zbunjen pred skrivenim i mutnim regionima koje tek umetnička delatnost osvaja za njegovu svest. Bolje govoreći, u prirodnim predmetima skriven je umetnički sadržaj, i umetničko razumevanje sveta duboko je protkano razumevanjem prirode umetničkog dela.

Ako se igde može govoriti o nezadovoljstvu — to je najpre moguće u umetničkom naporu, u potrebi da se nešto preduzme, ali što nikako ne znači da to umetnost i obavezuje u smislu njegovog ostvarenja. Ma koliko nam se činilo da umetnost teži ostvarenju nekakve harmonije, ona još više unosi nered, haos i nespokojstvo, primoravajući tako samu sebe na neumorno otkrivanje novih svetova i novih mogućnosti, proširujući duhovne poglede od prvih obzora i naslućivanja ljudskoga duha ka njegovoj neizmjenljivosti i većitom nastajanju (fieri).

Umetnost se uvek kreće iznad onog što je saznato, iznad onoga što hoće da postane načelo, zakon, prinuda. Upravo ova karakteristika umetnosti, ova silna punoća njenoga bića, čini čoveka najuzvišenijim pod nebeskim svodom. Umetnost se kreće neprestano u sferama tajanstvenog, čudsnog, mističnog, sjedinjujući se tako s nedokučivom nezavesnošću stvaralačkog saznanja, što je na sasvim realan način idealno, realno najuzvišenije i najljupkije, istinski lepo. Ovde umetnost jedino naslućuje. Tu prestaje granica njene moći, tu je početak pravog rizika. Umetnost, hotеći da se postavi kao zakonodavac sveta, zaronjuje u najskrovitije pore njegovog bića, primoravajući nas da proiciramo našu svest u svest stvari, navikavajući nas, istovremeno, na njihovo prisustvo kako bi ovladali njima. Već odavde proizlazi da se umetnost najmanje sadrži u transcendiranju onoga što po prirodi izmiče, što je neuhvatljivo. Naprotiv, sama transcendentnost sadržana je u umetničkom naporu, u njegovoj jalovosti da sažme i obuhvati iskon, njegovu bit, njegovu logiku koju zahtevamo da je ima.

Umetnost ima svoj razlog postojanja. Osparovati to značilo bi oglušiti se o sopstvenu prirodu ljudskog bića, oduzeti mu ono najdragocenije bez čega ono ne može: sopstvenu vlastitost i sopstvenu snagu imaginacije. Umetnost, to je igra. Mi je prihvatamo s rizikom, koji je, uvek, kao po pravilu, veći od trenutnog raspoloženja.

Stoga, čovekova težnja za umetničkim doživljavanjem sveta može se najbolje shvatiti ako čoveka posmatramo kao biće kome je neprestano stalo do nadilaženja svoje osobenosti kroz njeno umetničko oblikovanje i izražavanje.

ESTETIKA KAO FILOZOFIJA UMETNOSTI

Umetnost nosi u razdoblju u kome nastaje čitav humanizam svoje epohe, preokupacije i stremjenja svetskog duha, jednu humanističku viziju sveta. Ovaj humanizam jeste upravo momenat na osnovu koga se jedno umetničko delo opredmećuje i utemeljuje u datu društvenu stvarnost. Njegovom eksplicijom umetnost zadobija elemenat istorič-

nosti, bez koga bi, inače, sama umetnost kao i njen predmet istraživanja zadivljao, postao sebi svrha. O problemu zasnivanja estetike kao filozofije umetnosti izlišno bi bilo govoriti nemajući u vidu ovu pretpostavku.

Predmet estetike može biti samo umetnički lepo, lepo koje je produhovljeno, lepo koje je izraz čovekovog stvaralaštva. Pitanje je kad estetika može imati za svoj predmet lepo „kao jedan od najglavnijih oblika ljudskog ideala“. Samo tad ako je lepo u isto vreme i idealno, u smislu otkrivanja sve veće lepote, tako da ona najveća najviše izmiče; i realno, to jest pretpostavka umetnosti i umetnički lepog kao jedne od dimenzija na osnovu koje se doseže do istorijske odlike čoveka koji stvara predstave i zamisli, koji čak ima neodoljivu žudnju za onim što je idealno; i ukoliko to prevladava, odnosno ostvaruje — on nastupa istorijski, on se objektivira u svetu bića. Utoliko pre, lepo se mora posmatrati u dijalektičkom odnosu naspram onoga što ima potrebu za lepim kao takvim, i onoga što je konačno moguće na osnovu određenog kvantuma lepote. Prema tome, tragedija lepog nije u samom njemu, već u onom uvek i redovno ponavljanoj fetišizmu koji proizlazi iz shvatanja lepog. Lepo se ne sme nikakvim slučajem, a još manje nuždom, obogotvoriti. U tom slučaju sudbina umetnosti bila bi zapečaćena. Lepo se uvek i neprestano otkriva (istorijski karakter umetnosti) i to je ono što ga čini nesavršenim i nedovršenim, dakle, u datom momentu idealnim.

ESTETIČKO KAO ONTOLOŠKA PRETPOSTAVKA UMETNIČKI LEPOG

Ako estetičko shvatimo kao preduslov za pojavu umetničkog, dakle, kao preduslov principa dovoljnog razloga, pa bi prema tome i umetnost bila na onoj razini i zadobila onu duhovnu vrednost koja strogo zavisi od visine stepena intelektualnog nivoa, postavljajući se pitanje nije li kategorija estetičkog samo apriorna forma svesti. Najposle pitanje je u kriteriološkom postavljanju odnosa između onoga što zovemo funkcionalnim i motivisanim stanja impresije; ova druga redovno su trenutna, odnosno na višem stepenu saznanja neadekvatna duhovnim intencijama. Utoliko je estetičko a priori nužno, opšte, kao idejna abstrakcija u našoj svesti. Samo utoliko je estetičko i relativno, stvar ukusa. Ovaj stav sledi iz našeg načina mišljenja o predmetima koje dovodimo u kvalitativno raznovrsne odnose sa nama i izričemo estetičke sudove o istima kao dopadljivim ili ne, lepim ili ružnim itd. Snaga umetnosti sadržana je u njenoj moći da ideira u kojoj umetnički genij potvrđuje svoju nadmoć nad raznovrsnim načinom postojanja koje može i koje se manifestuje u bilo kom obliku. Odavde proizlazi suština razumevanja umetnosti i umetničkog fenomena. Svaki od nas, dakle, poseduje slične nazore o dopadljivosti, odnosno estetičnosti onoga što zovemo lepim, i na takav, ali kvalitativno specifičan način mu prilazimo. Karakter dopadljivosti nikako nije dat nekom metafizičkom istovetnošću, kao identičan pojam koji bi važio za svakog od nas. On je u suštini komplementaran u tom smislu što šire određuje značenje kategorije lepog, ali je ogromna razlika u prilaženju, odnosno u njegovom interpretiranju u svetu u kome ga tražimo ili stvaramo.

Lepo, kao najbitnija dimenzija estetičkog rasuđivanja, ne sme se mistifikovati, jer kao takvo ono se ne može saobraziti svetu koji faktički jeste, već, naprotiv, zahtev koji svaka umetnost postavlja moguć je samo u ostvarenju sveta i postepenom oslobađanju od njega kroz lepotu.

U ljudskom biću postoji uvek nešto lepo, što čisto duhovno obrađuje; međutim, ono je latentno i vrlo ga je teško otkriti. I stoga pod uslovom da je u ljudskom delu a priori bitno samo ono radi čega je stvoreno, svaki individualni pokušaj, svaki bezgranični napor, svaka duhovna igra, ma kako je pri tom razumeli, mora naći odgovor u nama samima, kao jedini način, kao najsudbonosnije uverenje da nečemo izneveriti naše zajedničko i gotovo uvek jalovo traganje.

radomir rajković

Pariz, leto 1965.

AJFELOVA KULA

Nijednu pticu ne vidim.

Samo meni ovo nebo pripada. Udaljen od zemlje, približavam se svemiru. A noć, sa zvezdama, još nije stigla do mojih očiju.

ZADIHAN

Kako je besmislen tvoj smeh, tvoj glas, tvoje uho, tvoje oči i zidovi mogu da te prevare kao gvožđe koje te steže, dok malaksao, zadihan, unezveren, odmaras kosti koje ti još uvek pripadaju.

Kako je sve to već smrti.

TRIJUMFALNA KAPIJA

I pobednici i pobedeni, ništa ne mogu učiniti da ti budeš odbranjena.

EPITAF ZA JEDAN AUTOMOBIL

Prijatelju, šta da radimo? Kiša pada u Parizu. Po ulicama i tvoja i moja braća. Miriše benzin kao proliveno vino. Prozori su zaliveni, kuće sive. O tom nebu, tom Velikom Bogu Vremena, ne znam, prijatelju, ništa da ti kažem. Sve vidiš i sam. Zaklonjen iza nekog zida, gledam u tebe i mislim: Kiša pada u Parizu. Barbara spava sa svojim ljubavnikom. Zak Prever je otišao na izlet. Leto je, kiša pada u Parizu.

I OPET KIŠA

Od čega potiče tvoja ljubav? Je li ona nešto što se ne poznaje? Vek proveden u osluškivanju vetra?

Od čega potiče tvoj govor, tvoja azbuka? Je li to ulica (učionica) u kojoj živimo? Je li to slomljena kreda u tvojoj ruci?

Ja znam lice (tvoje) dok se smeje. (Ne poriči se, opet ću ti pisati). Ja znam lice (moje) dok te volim

I opet kiša, i opet naši prsli. (Koji francuski pesnik polazi u šefnju?) U srcu Pariza psi laju kao u srcu Srbije!

ULICOM, ŽUREĆI

Sve što vidim nikad ponovo videti neću!

ličnoj meri ekskluzivno. Rušeći razne tabue, raspršavajući nade i načine tešenja, tvorci intelektualističkog pozorišta upustili su se u eksperimentisanja formom, konstruišući nove žanrove, stvarajući novi jezik pozornice, novu scenografiju i kostime, muziku, svetlosne efekte. Tako je pozorište obeleženo elementima groteske, fantastike, farsičnosti, turobne poetike — što sve otežava komuniciranje sa širokom pozorišnom publikom. Intimizacija scenskog prostora, ne i nužni, ali česti pratilac ovakvih kretanja, ukida razlike između gledališta i pozornice, potkopava iluziju na kojoj je pozorište zasnovano, približava ga životu, ističući subjektivno, intimno i podsvesno, transformišući pozorište iz kolektivnog zabavilišta i tešilišta (još je Aristotel tvrdio da nesrećnom biva lakše kad vidi u tragediji da neki još gore prolaze) u mučionicu svesti i savesti savremenog čoveka. U okvirima intelektualističkog pozorišta nalazi se avangarda, tragikomedija apsurdna, egzistencijalistička drama Sartra, formalno konvencionalne drame apsurdna Kamijsa, teatar panike Arabala, kao i politički teatar Hohutovog „Namesnika“.

4. *Samoubilačke tendencije* postaju sve prisutnije u pozorišnoj avangardi. Publika oseća zasićenost od imitacije i realističkog manira preživelog pozorišta uživanja, a zaobilazeći Brehtovu koncepciju, iščudava se enigmama intelektualističkog teatra. U njemu se raspršava iluzija na kojoj je teatar sazdan, unošenjem elemenata stvarnosti, skrivenih iza bizarne i nadrealističke, ponekad formalne strukture. Sve manje zasnovano na iluziji, pozorište postaje stvarno, autentično, i time gubi svoja teatarska obeležja.

Opterećen hirovitom pomodnošću, hepening je jedan vid puta ka autentičnom pozorištu. U njemu se umetnički elementi kombinuju kao kolaži, uz dosta improvizacije i insistira se ponajviše na vizuelnom efektu. To je sintetička forma, sa znatnim obeležjem ritualnog, ali malo bliska teatru, pogotovo ne tradicionalnom. Bitno je pravo zbivanje, autentični događaj, a ne iluzija događaja koji bi se mogao dogoditi, makar samo u mašti. U hepeningu iščezavaju razlike između izvođača i posmatrača, jer svi mogu i treba da učestvuju.

Aktivizaciji posmatrača teži i pozorište provokacije, koje provocira gledaoca, ne ustežući se da ga maltretira (Living teatar iz Njujorka, kao svez primer i u našoj sredini). Time se gledalac aktivira, a pozorište demokratizuje i deprofesionalizuje, ali mala je vajda od toga ako pritom strada umetnost. Svi gledaoci nisu toliko talentovani da njihovo uključivanje u zbivanje ne naškodi umetničkom nivou predstave. Ona postaje veristička, ali prestaje da bude pozorišna.

Šta je najverističkiji teatar? Po Janu Kotu, to je cirkus u kojem pravi lavovi jedu prave hrišćane. Postoje razni stepeni iluzije i varke, kao što su različite težnje i stepeni spontanosti pozorišnih izvođača i posmatrača. Posle obostranog uživanja, nastalo je dijametralno otuđenje; u intelektualističkom pozorištu uništava se spokoj, uznemirava se svest gledalaca. U težnji da bude autentično, pozorište gricka samo sebe. U opasnosti je da se proguta u celosti. Apsurdom se muči psiha, ali šta dalje? Po Janu Kotu, nastaje rušenje i poslednjeg tabua, ne samo verbalnog i ideološkog, već i telesnog. Teatar okrutnosti mučio bi tela, u novoi areni lavovi bi rastrgli ono što je umetničko i teatarsko. Gledaoci bi bili žrtve izvođača. Ili obrnuto.

Pozorišna avangarda približila se i već ponekad prekoračuje nedefinisano granicu kada se pozorište pretvara u život koji nije ni umetnost ni iluzija. Znači nije ni pozorište. U totalnoj autentičnosti prikazivanje života izrodiće se u sam život.

Ovakvo odumiranje pozorišta možda je normalna, dijalektička posledica razvoja duha savremenog čoveka, posvećena razvojem savršenih medijuma — televizije i filma. Treba li naricati nad samoubistvom pozorišta ili je bolje prihvatiti odumiranje kao rezultat zasićenosti tehničke civilizacije iluzionizmom i imitacijom?

goran babiĆ

SLOVO O BJEGUNCU

1. pjesma

jednostavno je umijeće kojim sve počinje
slubokom kad se obrušava ta neprispodobiva [sablasi
ili miris hladovine na koju smo navikli
tada treba risati ježinac već ubražen i ozaren
dok ono nestvarno obzorje ne prizna već u [groznici
da nas čeka od davnina kao i druge hulje
koje će svejedno
ovim putem u bespuće

2. pjesma

malarija i druge bolesti istrgle su iz svagdašnje [vrtine
tvoje jarnosno tijelo i već si iznemogao
tad kad se iz nehaja uputiš strampuicom
gdje rašljast put tvori varljivu utvaru
i kada pomisliš da si spoznao otkriće
tek tad si doista ojađen
i pizma svijeta po tebi i po tvom potomstvu [past će
kao što padaju perunike kad ih zloduh
posječe
ni sumpor malih svjetiljki ni dragost posvemašnje [ludosti

kojom te daruje majka
neće biti tvoje navještanje
jer istina je doista i tome se ne može [prosvjedočiti
da je konačno svejedno u procijepu
vidi li se u daljini grobište ili mitnica

3. pjesma

to je mlaka opaska kojom se varaš u svojoj [požudi
gdje ti tijelo odgovara kao sprava na stanovii [poticaj
ili se još sam pričinjaš neukim težakom
kojem kostrijet priprosta
ravnodušna je malenkost
time bi bilo dokazano tvoje vjerolomstvo
ali već se rađaju tvrdoglava braća
koja će opovrći izbor kao moguće obzorje
njima je svibanj tek božje milosrđe
a nikako bijeg uboga mališa u mlaku ili jarugu
sa neobaveznim dračom
o očevima nedostojno je kazivanje
jer premda mladić uhodi ona oprobana lovišta [i ladanjske

svetkovine
mrtvac već ga opominje da je tat i hulja
i da je tek orijašima
mjesto tu pod suncem

4. pjesma

neka ne bude poznato razmeđe ovog grada
kada se konačno uputi mladić cestom ka bespuću
mi nećemo zaista odati najtajnije nam umijeće
mi nećemo priznati da još itko umije ovako [snubiti
time bi naš prolog bio dovršen

ostaje još poneka prazna postelja za udavaču
poneko blago i škrinja
koju ćemo usrdno popiti u zavičaju
o ganuču govoreći samo u praskozorje
o slobodnim ljudima ili o raspeću
dovoljno skutreni sa milosrdnom obrazinom
naći ćemo blažen lijes i dobru pećinu
ta nitko nije fako svirep da nam naloži krstaču

5. pjesma

bjegunac već je uhićen i penju mu se na pleća
rastuću ga na hrastovu pladnju i blagoslov već [prima

on koji je hitriji od njihove vruće želje
istina je njegov dolazak kao i moje ufanje
da skoro nestat će zabluda i nad mojom goleti
da će fočiti se sunce
koje kužna jama jošje ne poznaje
mladić ne priznaje otkriće i gnjev poprima sabor
ali već kopa se mogila sa dovoljno zemlje
da se pravda pokrije
njegov zavjetni kovčeg i zaboravljena lopata
danas su putokaz u tom zabitom krajoliku
gdje između pećina i močvara huje još loše [zvijeri

i opaka klata se gradina
koja neumitno namjerava pasti
na onog koji stane da se tu
odmori

6. pjesma

oni danas drugačije govore jer plijesan već je [sakrila njihovu
krivnju i pest košanu što viri iz smrada
i vapi za odazivom
oni romone o zipkama o prtenju i vrlinama i [zakrčljale glasnice
ne umiju ne umiju govoriti drugačije
nego što danas govore
zarobljenik već se prelijeva u divne šumske [jagode koje djevojke

sisaju rujnim usnicama
jorgovan u njihovim kosama njegove su šake
zdjela povrća na stolu od njegove je masti
kao i glina kao i gnjat
koji mu viri iz sleđa

7. pjesma

još brenčaju njegove sanje opakim prizvukom [leša
i vlast potonja čini surova djela ne bi li zatrla [krivnju
te dovlače torbama i kolima dovlače šakama i [lopatama
crnu gnojnu zemlju da mu pokriju šaku i lubanju [koje još vire

iz zemlje
navraćaju vode i munje na njegovu bijelu kost [da je slome
u uzaludnoj bici i kako raste hum raste i njegova [ruka
i uvijek jednako viri a krvnici se vješaju u [obližnjoj šumi
ne mogavši zatamiti strah koji ih opsjeda

mi neće doći i da nikome neće reći: UBISMO ČOVEKA TEK TAKO, već će tome činu dati objektivnan razlog, najverovatnije patriotski i politički: UBISMO IZDAJNIKA!

Oca sam poznao od svoje četrnaeste godine. Pamtim ga kao vredna, poštena i cenjena čoveka u selu. Došao je kao slovenačka sirotinja da u još siromašnijoj Bosni zarađuje hleb. Nikada ništa ne bi stekao da nije bilo umešnosti moje majke. Nije bio ni korteš, ni političar, i ne verujem da se mogao promeniti za sedam meseci, koliko je proteklo od mog poslednjeg viđenja sa njim do njegove smrti.

Takvaga ja pamtim, i ne stidim se da kažem da sam sin pokojnog Tome, bez obzira kako je i zašto je tako tragično stradao.

To se desilo u jedno mutno vreme kada je sve bilo moguće. No, bez obzira šta se desilo s mojim ocem, postavlja se pitanje o čijim delima mi ovde raspravljamo? O radu pokojnog Tome ili o radu njegovog sina Berislava Logara?

Hoću da objasnim i zašto odlazim.

Slučajno se desilo da se termin mog odlaska poklapa sa novom krizom u preduzeću. I pre dve godine hteo sam da odem, ali su me mnogi odvrćali i tražili da ostanem dok se Kilibarda ne uklopi u posao. Danas, ova izlaganja koja ste čuli, dovoljan su razlog da se kupim odavde. Odlazim u rafineriju Sicevac koja, baš danas, počinje da se gradi. Hoću da prođem kroz značajan posao, blizak mom dosadašnjem radu, jer u tome vidim dalji razvitak i napredak. Niti ću tamo raditi lakši posao od ovoga koji ovde obavljam, ni manje odgovoran, niti ću tamo biti nagrađen. Toliko o mom odlasku. I još uvek mi je žao što odlazim!

Želeo bih još da kažem da ova mučna situacija treba što pre da se okonča. Ima ovde ozbiljnih i manje ozbiljnih teškoća. One malo ozbiljne postaju vrlo ozbiljne, zbog načina na koji se tumače i zbog onih koji ih tumače.

Pokušaću da objasnim kako se to odražava na jednodnevni program rada naših rukovodilaca.

U subotu je bio zakazan sastanak sa investitorom rafinerije „Zabok“ za zaključenje četvrtih faze izgradnje, u vrednosti od četrdeset i po milijarde dinara, koja bi, kao što znate, zaposlila sve naše kapacitete za sledeće dve godine! Od nas niko nije otišao na sastanak!

U sredu su došli predstavnici firme KSG iz Frankentala da s nama sklope ugovor o prodaji delova za ventilatore u visini od dvesta hiljada dolara! Od nas niko nije sačekao goste!

U petak su došli predstavnici ZEMAKA i CEKOPA iz Varšave, radi sklapanja ugovora o prodaji kuplunja i naftovoda za rafinerije u vrednosti od 250 hiljada dolara. Od nas niko nije otišao na sastanak.

Niko nije hteo, niko nije smeo, niko neće da preuzme na sebe obavezu u ime preduzeća, jer niko ne zna ko će to ovde da sprovede i uradi.

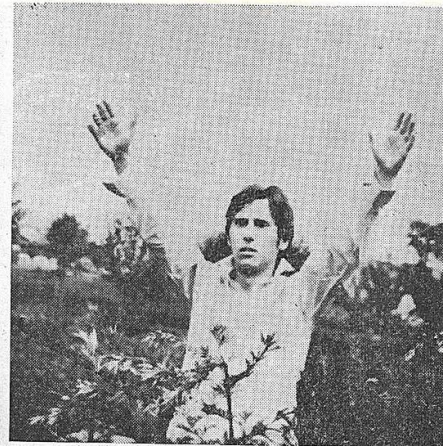
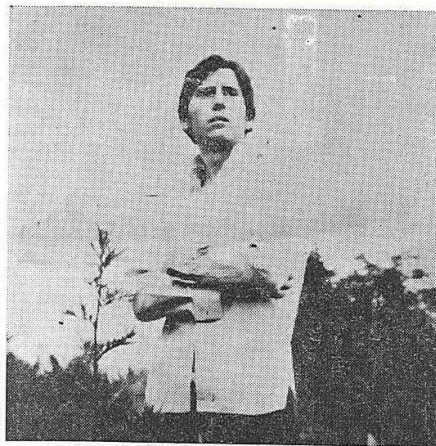
Pokušao sam, na primeru jedne nedelje, da prikazem situaciju u samo jednom delu poslovanja sa inostranim firmama, koje zahteva prisustvo rukovodećih ljudi. A rukovodeći ljudi su zauzeti — ovakvim sastancima.

Ali, mislim da je bolje utrošiti i mesec dana na ovakve gluposti, otkazati poslovne sastanke, odreći se dolara, spaljivati rafinerije, zaboravljati na ventilatore i kuplunge, i posvetiti se samo ovome. Smatram da nema važnijeg posla od rešavanja unutrašnjih konfuzija.

Prvi put, nakon sedamnaest godina rada, tako mislim.

Želim još ovde da kažem onim drugovima i drugaricama koji se plaše da bi odlaskom Jeremije Rakečića bila povredena čast nosioca Spomenice 41: ne izbacujemo mi Jeremiju zato što se borio, već za ono što je ovde radio i radi! I, zato, nećemo pogrešiti ako ga izbacimo jednostavno kao KOFER!

A sada da završim, iako još čestito nisam ni započeo.

5 PESAMA

•nojev brodolom

vračaju se kukaste životinjske biljke trijasa zelene spodobе cvati u svakoj na dnu ožednelog zuba prekor svim prošlim vodama ta zapanjujuće zaslepljiva zublja u zamahu zvezda večita poruka larvi

vi slobodno koraknite na sve moguće strane vi slobodno čuvajte vaše divno pravo da nepomičnoj kazni sudbine želite da nešto grozno pozli oko dana i noći možete leteti kao oko svakog drugog cveta neka nikakve mistike u providnosti tkiva nikakve mistike u providnosti leta dobu je svejedno da li će flom pre ili posle leda vladati krv ili meristemi postojanju je svejedno da li će posle što sedmog, osmog ili bilo kojeg rata između flore i volje ostati da filozofira i da se množi pleme toplokrvnih ili bezubih bića jedino nema predstave o tome ko će preostalom mnoštvu praha odati priznanje rekavši mu — čast tebi preostalo neotlo što čudnim osloncem držiš vrat od ništa

mi koji smo se zlurado oglušili o zakone biljaka sa svojih nekoliko tričavih čula ne smemo prenebregavati matice laticavih prilika iz krede, jure, trijasa i nebesa koje će se kad — tad vratiti pohodom sudnjeg prevrata da bi ljudi postali sasvim osrednji prašak za pranje evolucije

oko dana i noći možete leteti kao oko svakog drugog cveta

+
+ +

morali smo znati sve lisičje gromove htelo je lukavo nevreme da nam kosti prepredе plemena onih koji nose krslove i oni koji bez krsa ne mogu skupljeni pod pucanj koji ih nagoveštava

svaki sa zavičajem u nekoj nemogućoj priči pitaš jednog za neobrano voće jednog za neku sličnost

radivoj šajtinac

da bi morali znati sve lisičje gromove (narod nam se često selio) neko je besan nešto postao

svaki sa zavičajem u nekoj nemogućoj priči

praznoverje

gde su oblačni admirali sa moje definjske slike otkuda groblje foliklikih lula uplašeni poklona, zapitkivača dozivaću do zadnje senke do zadnje svetline moje daljinsko nasleđe pušaći, krmanoši, ptilcolovci, časovničari, čuvari javnog rata i mira ugažena leptirska gnezda to rekosmo pripada prostoru pripada glasu dajte nešto u pola cene u sebe ću stati

rekvijem

nemam ništa protiv tvog sunca iz strašila, iz voćne krvi, ništa protiv kazneno popravnih svitanja jer tako mi prošlog veka polagano se moja glava vetru plazi možete li uočiti sada kako se neras ko stara glina potocima nerazjašnjeno namećem

možete li konačno osetiti da ja sve velike reči silom žvaćem da bi posustalost u glasu značila vrlinu

nemam ništa protiv tvog sunca iz strašila, iz voćne krvi, ništa protiv kazneno popravnih svitanja

o iskonu

sudnje je kajanje u nepostojanju prave krivice prostreljen sopstvenim telom u zaveštanju glasa gde sa teretom govora proći kroz svoje lice i dan i laž su dokoni, pospani od časa do časa

ne prezam li od kraja ko iskon usamljen nadom dugorukom prizmom ubeden istinom u dnu krvi u glavi ovošten svojom varljivom kavalkadom ruke svuda po meni — iskon da bih bio prvi

nezavršeno pismo todora manojlovića

Kada sam Vas letos posetio u „Prosveti“ da bismo se porazgovarali o publikaciji moje knjige eseja, Vi ste mi izrazili svoje mišljenje da bih ja to pitanje najbolje mogao da raspravim sa jednim opunomoćenim predstavnikom „Prosvete“ koji bi (— sa obzirom da mi, zbog mog slabog zdravstvenog stanja, putovanja i stranstvovanja padaju teško) mogao da me potraži i ovde, u Zrenjaninu. Ja sam se sa tim Vašim predlogom svesrdno saglasio — i pri našem rastanku posle još izrazio nadu da će cela stvar što pre da se obavi. To se desilo ravno pre tri meseca — i ja sam celo to vreme strpljivo, ali nažalost uzalud čekao predstavnika „Prosvete“ ili i samo kakvu bilo vest, poruku. Zaista ne mislim time da prebacujem — prvo već što znam da do takvih zakašnjenja i stagnacija može da dođe katkad, i bez ičije krivice, još i u najsolidnijim preduzećima, a drugo — još mnogo važnije: što sam već a priori savršeno uveren o osnovnoj dobrotamernosti Vašoj kao i svih kolega iz „Prosvete“.

Ipak, ta tri izgubljena meseca znače za mene i ovako jedan ozbiljan (a možda baš i fatalan) gubitak, ako se (— što priliči) imaju u vidu moje god. starosti i moje loše zdravstveno stanje. A da mi ne spominjem tu da sam ja još g. 1958. otpočeo (i danas još neokončanu) borbu za publikaciju te moje knjige eseja — ili još žalosniji fakt da su baš u toku tih poslednjih godina — zaista ne mojom krivicom — nastale takve (blagorečeno) stagnacije i u mojim odnosima sa

ponekim redakcijama i pozorištima čija su mi vrata svedonde ipak otvorena bila. Stvorio se takoreći neki bojkot, neka vrsta prećutnog bojkota protivu mene, protivu mog rada. Tada je „Prosveta“ unoseći moju knjigu eseja u program svojih publikacija odlučno označila da se ogradije od tog nedostojnog bojkota. Za mene je taj drugarski gest značio jednu lepu satisfakciju. Mislim da bi bilo zaista šteta — i to šteta ne samo po mene lično, već i uopšte, načelno, — kada bi se sada, zbog nekih mahom sekundarnih ili baš i samo formalnih pitanja, taj gest nekako izjalovio.

Postoji, svakako, ne jedan pozitivan moment, na koji bih se pri oceni, pri preporuci, pa na kraju, naravno, i pri eventualno potrebnj odbrani moga dela s pravom mogao da pozovem; ja međutim, korišću se samo jednim jedinim, ali nesumnjivo najjačim, najpozitivnijim i najobjektivnijim — jer zasnovanim na jednom (i) sasvim tačno proverljivom činjeničnom stanju. Mislim na efikasnost, na uticaj

(na ovom mestu pisma, na njegovoj margini, nalazi se jedan venac francuskih rečenica koji na jedan duboko prefinjen, prustovski način traga za vremenom koje je Todor Manojlović proveo u Italiji. Verovatno je to deo njegovog Dnevnika, što bi još trebalo da se proverí)

mojih kritika i eseja, na onaj krupni preokret i obnovu ideja, ukusa i celog našeg umetničkog hotenja što su se od g. 1920. navamo obistinili u našoj literaturi, naročito u poeziji. Poznato je da su estetičari i kritičari koji su za prvih četrnaest godina ovog stoleća stajali na čelu našeg književnog života davali ovome jedan odlučno konzervativan pravac. Ta njihova politika manifestovala se u otvorenom odbacivanju, osuđivanju, takoreći, nekom stavljanju „na indeks“ svega što bi prizivalo ili valjda baš i najavljaljivalo obnovu, bunt, preokret. „Savremena“ francuska poezija čitala i proučavala se onda kod nas samo do Bodlera koji je — isto kao i neposredno sledeći mu dekadenti, simbolisti i cela velika moderna francuska poezija — bio anatomisan. Naravno da se posle pri „čišćenju“ našeg domaćeg Parnasa postupalo tada još mnogo oštrije i bezbolnije, no prema strancima. Jer je onda cela jedna naša književna generacija o, recimo, jednom Bodleru ili Verlenu znala valjda nešto samo po čuvenju — i to zaista samo po rdavom čuvenju — a o jednom Malarmeu, Rembou. Laforgu baš već ništa na svetu — o jednom Lazi Kostiću i Disu ona je, nažalost, i pre mnogo čega „znala“, pa i verovala što je zaista bila teška zabluda „saznati“ i verovati. Danas kad je cela ta fatalna zabluda nepovratno zbrisana: Laza Kostić i Dis postavljeni su sa punim priznanjem na one pijectastale koji im u istoriji naše moderne poezije pripadaju, a veliki francuski pisci — sada već i često uspešno prevedeni — puno su poznati, cenjeni i slavljeni među našim pesnicima starijim, mladim i najmlađim — kod ovih poslednjih kanda baš i najoduševljenije. Danas možete zaista i u našim najmlađim i najprovincijalnijim pesničkim kružocima da čujete sa entuzijazmom izgovorena imena Bodlera, Malarmea, Remboa, Apolinera. Otkuda taj relativno tako nagli preokret? — Otkuda? — Pogledajte i prolitajte pomalo rukopis (— još uvek samo rukopis!) mojih eseja, — i imaćete odgovor. Tu ćete naći napise o Lazi Kostiću i Disu držane u jednom tonu najvišeg priznanja kakvim tačno sve do tada zaista niti je ko hteo, niti smeo da piše o tim našim velikanima. Sasvim slično stoji stvar i sa onim modernim francuskim pesnicima: i oni su bili kod nas mahom još prokazani i neznani kada sam ja počeo da objavljujem svoje eseje. Moj prikaz Artira Remboa izašao je odmah još jula—avgusta g. 1921. na naročitu želju M. Begovića u njegovoj „Kritici“ (treba tu naročito podvući da je on (M. B.) bio prvi koji je onda svesrdno pozvao: nas, srpske pesnike da saradujemo u jednom od najuglednijih zagrebačkih časopisa — pa odmah zatim, u produžetku i dalji moji eseji o Malarmeu, Žil Laforgu, Verlenu, Gijomu Apolineru itd.

MILORAD CRNJANIN

MUČENICA FARKAŽDINSKE PORTE

Nemoj, gledaju nas sveci iz onog zida.
Pazi, po meni jedan, mišlju svojom, mili,
tražeći telo, i grudi, i usta, i vode,
i hoće ustima, po telu, uz sveću.
Pusti, a ne daj nikad, ni malo slobode,
dok mi na telo mačevi, njegovih, pogleda sleću.
Cuj: cvili.

Nemoj, gledaju nas sveci iz onog zida.
Zar ne vidiš: jedan ide prema meni.
Ne, ne daj me! Njegova mi ruka i haljinu skida.
Spasavaj me, jer davi me u nekakvoj peni
i oči mi, sa prstima, svetim, vadi,
pa me krade iz tvog sna.
Zar ne vidiš šta on, sa mnom, radi?

Gledaju nas sveci,
a ja sam gola, sa vlatom beline.
Vodi me, hoću da umrem u najdubljoj reci.
Ne, ne diraj me!
U meni ridaju, bolne, violine,
i sve se, kao pred smrt, kida
dok umorno gledam: jedan je svetac pobeglo
[sa zida.

NESREĆNI LJUBAVNICI

Nisu imali ni oči, ni usta, ni telo.
Voleći, prešli su u čudesne zvuke
što odzvanjaju sretno, i belo,
dok se, trepćući, drže za ruke
jer nisu imali ni oči, ni usta, ni telo.

Imali su reku i u reci sebe,
bez imalo muke voleli su more,
imali su sunce pored kog se zebe,
u snu su ih volele neisprane zore,
a imali su reku i u reci sebe.

Zalutali su, pa se svojih reči plaše,
u nekoj ludoj šumi, koja njima gori,
po kojoj ih zveri, cele noći, klaše,
dok umirući bežali su zori,
zalutali su, pa se svojih reči plaše.

I vratit će se oči, i usta, i telo.
Nakon svega ostali su sami.
Ne postoji ništa više belo,
neslaše im ruke, zvoneći, u tami,
jer: vratit će se oči, i usta, i telo.

DORĐE SUDARSKI — RED JUTRO ZA ŽANA GROGNARDA

Bledo moje jutro
Prijava se rađaš
I tvoja prva molitva
Prođužava putanju
I lako nestaješ linijom dana

Sasvim tiho zatvorili smo oči
O, sećanje moje,
A dan se budio lep u povojima
Neko je rekao
Sei se
A sve se svodilo na zavaravanje
Žan je rekao jedno popodne koje se gasilo

Odlazio sam umiren niz padinu dana
Ne okrećući se
Žan je rekao jedno popodne
Pod prstima noći koja se gasila
Kada smo odlazili ne okrećući se.

JAHAČ

Horizont nemirom ptica satkan
Blisťavo pero
Spremono ih dočekuje kao reči.
U ovo veče što je umrlavilo
Bremenitost brda
zalutali jahač mu pritiče uz vetar
Dok kuća svetlozelenih očiju
Prati haotični ples modrih telesa.
U sobi vlažnoj od mahovine
Jedno čelo orošeno belinom
Na podu bulke od majske plaveti cvetaju
I dok se crna tečnost u čaši ledi
Zagnisti jabuku crvenu od krvi njenih usana.